

Pratarmė

Sun Zi veikalas *Karo menas* (*Ping-fa*, arba *Bingfa*), sukurtas nepaliaujamų ir siaubingų karinių konfliktų epochoje, tapo nepertraukiamos literatūrinės tradicijos, nagrinėjančios karybos įmantrybes, pradininku. Būtent šis kūrinys apie karo strategiją, kurį maždaug prieš du šimtus metų išvertė prancūzas misionierius, daugiausia paplito Vakaruose. Jį nepaliaudamas studijavo ir naudojo Napoleonas ir galbūt kai kurie nacių vyriausieji kariuomenės vadai. Pastaruosius du tūkstančius metų jis išliko svarbiausias Azijos karinis traktatas, kurio pavadinimą yra girdėję netgi paprasti žmonės. Kinų, japonų, korėjiečių karo teoretikai ir kariai profesionalai privalėjo studijuoti šią knygą. Daugybė joje minimų strategijos nuostatų, jau pradedant nuo VIII a., atliko nemenką vaidmenį legendinėje Japonijos karų istorijoje. Daugiau nei

tūkstantį metų šio veikalo koncepcijos kėlė karštas diskusijas ir aršius filosofinius debatus. Jis patekdavo į pačių įvairiausių žmonių akiratį. Į anglų kalbą *Karo menas* verstas ne kartą, tačiau kartkartėmis atsiranda naujų šios nemarios knygos vertimų. Ko gi daugiau gali trokšti autorius? Beje, pats laikas pakalbėti apie autorystės problemą.

Ilgą laiką buvo manoma, jog *Karo menas* yra seniausias ir įžvalgiausias Kinijos traktatas apie karybą, o visos kitos knygos – antrarūšiai veikalai. Tradiciškai traktato autoriumi laikomas istorinis asmuo Sun Zi (tarptautinė vardo rašyba skirtinga: *Sun Dzi*, *Sunzi*, *Sun Tzu*, *Sun Wu*), apie kurio aktyvią veiklą nuo 512 m. pr. Kr. byloja ir rašytiniai šaltiniai *Šidzi* („Istorijos užrašai“) ir *U ir Jue Pavasarių ir rudens laikotarpis*. Tačiau kiti mokslininkai išlikusiame *Karo meno* tekste aptiko, pirma, daugybę anachronizmų, tarp jų – terminų, įvykių, technologijų ir filosofinių sąvokų; antra, tyrinėtojai pažymi, jog nėra jokių duomenų (jie turėtų būti veikale *Dzuo Džuan* – klasiškiniame to meto politinių įvykių metraštyje), patvirtinančių strateginį Sun Zi vaidmenį karalysčių U ir Jue tarpusavio karo; ir, trečia, nors *Karo mene* itin išsamiai aptariama galingo karo koncepcija, VI a. pr. Kr. didieji mūsų bemaž neminimi.

Tradicinių pažiūrų puoselėtojai kaip savo teismo įrodymą pateikia faktą, jog *Karo meno* fragmentų galima aptikti daugybėje kitų karinių traktatų, o tai būtų neįmanoma, jeigu tekstas nebūtų žymiai ankstyvesnis. Netgi egzistuoja nuomonė, jog toks skėtimas kūriniu reiškia tik viena – *Karo menas* yra ankstyviausias karinis traktatas, kuris buvo vertinamas labiau už bet kurį kitą žodinį ar rašytinį veikalą. Tam tikros analitinės koncepcijos, pavyzdžiui, vietovių klasifikacija, taip pat siejama su Sun Zi. Keista, tačiau nenorima net užsiminti, jog autorius galbūt pats rėmėsi kitų rašytojų darbais.

Žinoma, glaustumas, dažnas abstraktumas Sun Zi veikale lyg ir patvirtina prielaidą, jog jis sukurtas ankstyvuojų kinų rašto vystymosi laikotarpiu. Tačiau lygiai taip pat sėkmingai galima tvirtinti, jog rašyti tokiu įmantriu filosofiniu stiliumi įmanoma tik tada, kai už pečių – milžiniška kovinė patirtis ir nepaprastai senos karybos meno tyrinėjimo tradicijos. *Karo mene* pateikiamos esminės koncepcijos ir bendro pobūdžio apmąstymai veikiau įrodo, jog veikalas tikrai remiasi gausia karine patirtimi, žiniomis ir tradicija. Jis nebuvo sukurtas vienu prisėdimu „iš nieko“.

Atmetus jau iš esmės pasenusią skeptikų, laikusių šią knygą vėlesnių laikų klastote, nuostatą,

šiandien yra žinomi trys požiūriai, susiję su *Karo meno* sukūrimo laikotarpiu. Pagal pirmąjį, knygos autorystė priskiriama istoriniam asmeniui Sun Zi, mėginant pasikliauti tuo, jog galutinė kūrinio redakcija buvo atlikta netrukus po autoriaus mirties, V a. pr. Kr. pradžioje. Pagal antrąjį, kuris remiasi pačiu traktato tekstu, *Karo menas* buvo parašytas Kariaujančių karalysčių laikotarpio viduryje arba antroje pusėje, t. y. IV a. arba III a. pr. Kr. Pagal trečiąjį, kuris taip pat remiasi tekstu ir anksčiau atrastais šaltiniais, manoma, jog veikalas buvo sukurtas antroje V a. pr. Kr. pusėje. Vargu ar kada nors bus nustatyta tiksli data, nes tradicinės autorystės šalininkai itin jautriai puoselėja Sun Zi autentiškumą. Kita vertus, visai įmanoma, jog tokia istorinė asmenybė tikrai gyveno, ne tik buvo strategas ir galbūt karvedys, bet ir surašė knygos, kurios autoriumi jis laikomas, metmenis. Vėliau šeimoje ar artimiausių mokinių ratelyje esminiai dalykai buvo perduodami iš kartos į kartą, metams bėgant jie buvo nuolat tobulinami ir vis labiau plito. Galimas dalykas, jog ankstyviausiąjį teksto variantą suredagavo garsusis Sun Zi palikuonis Sun Binas, kuris plačiai pritaikė veikalo įžvalgas savo paties kūrinyje *Karybos būdai*.

Veikale *Šidzi* pateikiamos daugybės žymių strategų ir karo vadų biografijos. Tarp jų galima aptikti ir Sun Zi (beje, segmentas „Zi“ yra pagarbus kreipinys ir reiškia *meistrą* arba *mokytoją*) gyvenimo aprašymą. Tačiau kūrinyje *U ir Jue Pavasarių ir rudens laikotarpis* randame žymiai įdomesnę pasakojimą.

Trečiaisiais Holiu valdymo metais karvedžiai iš U norėjo užpulti Ču, tačiau nesiėmė jokių veiksmų. U Dzisu ir Bo Pi kalbėjo vienas kitam: „Mes rengiame karių ir kuriame planus valdovo vardu. Kadangi tokios strategijos bus naudingos valstybei, tai valdovui derėtų pulti Ču. Tačiau jis neduoda įsakymų ir neketina rinkti kariuomenės. Ką mums daryti?“

Po kurio laiko U karalystės valdovas pasiteiravo U Dzisu ir Bo Pi:

– Aš noriu pasiųsti kariauną. Ką jūs manote?

U Dzisu ir Bo Pi atsakė:

– Mes norėtumėm gauti įsakymą.

Tačiau U valdovui pasidingojo, jog tie du puoselėja slaptą neapykantą Ču. Jis itin išsigando, jog tie du ves kariuomenę į mūšį tik tam, kad ją pražudytų. Holiu užlipo į bokštą, pasisuko veidu į pietų vėją ir sunkiai atsiduso. Po kurio laiko jis vėl atsidūsėjo. Niekas iš pavaldinių neperprato valdovo minčių. U Dzisu nuspėjo, kad valdovas nieko nenuspręs, todėl patarė šiam susitikti su Sun Zi.

Sun Zi, vardu U, buvo kilęs iš U karalystės. Jis puikiai išmanė karinę strategiją, bet gyveno toli nuo rūmų šurmulio, todėl paprasti žmonės nieko nežinojo apie jo gebėjimus. Kadangi U Dzisu buvo apsišvietęs, išmintingas ir įžvalgus žmogus, tai žinojo, jog Sun Zi gali įsiveržti į priešų gretas ir jas sunaikinti.

Vieną rytą, aptardamas karinius reikalus, jis valdovui net septynis kartus pasiūlė kreiptis į Sun Zi. Holiu pasakė:

– Jei jau radote pateisinamą priežastį iškelti šį vyrą, aš noriu su juo susitikti.

Jis klausinėjo Sun Zi apie karo strategiją ir kas kart, kai šis išdėstydavo vieną ar kitą savo knygos dalį, neįstengdavo rasti tinkamų žodžių deramai pagirti karvedį.

Nepaprastai patenkintas valdovas pasiteiravo:

– Jeigu įmanoma, aš norėčiau truputį patikrinti jūsų strategiją.

Sun Zi atsakė:

– Tai įmanoma. Mes galime viską patikrinti, pasikvietę pagalbon moteris iš rūmų.

Kai valdovas sutiko, Sun Zi tarė:

– Tegul dvi mylimiausias jūsų didenybės sugulovės ima vadovauti dviem padaliniais: kiekviena ves po vieną.

Sun Zi įsakęs visiems trims šimtams moterų apsilikti šarvus ir užsidėti šalmus, nešti kardus

bei skydus ir išsirikiuoti. Tada jis išmokė jas karo taisyklių, t. y. žygiuoti pirmyn, atsitraukti, pasukti į kairę ir į dešinę bei apsisukti ratu pagal būgno dūžius. Jis paaiškino apie neleistinus dalykus, o tada įsakė:

– Išgirdusios pirmą būgno dūžį jūs turite visos susirinkti, išgirdusios antrą būgno dūžį – pulti su ginklu rankose, išgirdusios trečią būgno dūžį – išsirikiuoti ir sudaryti karinį darinį.

Čia moterys, prisidengusios burnas delnais, praplūpo juoku.

Tada pats Sun Zi pačiuo lazdeles ir ėmė mušti būgną, įsakdamas tris kartus ir aiškindamas penkis kartus. Jos juokėsi, kaip ir anksčiau. Sun Zi įsiuto, kai pamatė, jog moterys juokiasi nesustodamos. Staiga jo akys išsprogo, balsas virto tigro riaumojimu, plaukai atsistojo piestu, o kepuraitės raišteliai ant karklo sutrūkinėjo. Jis paliepė įstatymų meistriui:

– Atneškite budelio kirvius.

Vėliau Sun Zi tarė:

– Jeigu nurodymai neaiškūs, jeigu nepasitikima paaiškinimais ir įsakymais, tai karvedžio kaltė. Kai nurodymai pakartoti tris kartus, o įsakymai paaiškinti penkis kartus, bet kariuomenė jų vis tiek nevykdo, tai karininkų kaltė. Kokia gresia bausmė vadovaujantis karinės drausmės įstatymu?

Įstatymų meistras atsakė:

– Galvos nukirtimas.

Tada Sun Zi liepė nukirsti galvas dviejų padalinių vadams, tai yra dviem mylimiausioms valdovo sugulovėms.

Valdovas Holiu užlipo į aikštelę, kad galėtų stebėti mūšį kaip tik tada, kai dviem jo mylimiausioms sugulovėms buvo rengiamasi įvykdyti mirties bausmę. Jis skubiai žemyn pas Sun Zi nusiuntė tarnautoją su įsakymu: „Aš jau supratau, mano karvedy, kad jūs mokate vadovauti kariuomenei. Be šių dviejų sugulovių nė kąsnio negalėsiu praryti. Būtų miela, jeigu jų nenukirsdintumėte.“

Sun Zi atsovė:

– Aš jau paskirtas kariuomenės vadu. Pagal karvedžių taisykles, kai aš vadovauju kariuomenei, net jeigu man įsakinėjate jūs, galiu nepaklusti.

Ir nukirsdino sugulovėms galvas.

Įvykdžius bausmę jis vėl ėmė mušti būgną, o moterys judėjo į kairę ir į dešinę, pirmyn ir atgal, sukosi aplink ratu pagal surašytas taisykles, bijodamos net mirktelėti. Abu padaliniai tylėjo, nedrįsdami apsižvalgyti aplink.

Tada Sun Zi pranešė U valdovui:

– Kariuomenė jau puikiai paklūsta. Prašyčiau jūsų didenybę pažvelgti. Kada panorėję galėsite siųsti jas į mūšį, į ugnį ir vandenį, tai bus visiškai lengva. Jų pavyzdžiu bus galima valdyti Dangiskąją šalį.

Tačiau netikėtai valdovas Holiu išreiškė nepasitenkinimą:

– Aš žinau, kad jūs puikiai vadovaujate kariuomenei. Net jei ir tapčiau vienvaldžiu valdovu, nebūtų kur karius mokyti. Vade, malonėkit paleisti kariuomenę ir grįžkite į savo namus. Aš nenoriu, kad visa tai tęstųsi.

Sun Zi tarė:

– Jūsų didenybei patinka tik žodžiai, bet nesuvokiate jų prasmės.

Tada U Dzisu ėmė ginčytis su valdovu:

– Aš girdėjau, kad kariuomenė yra nedėkingas reikalas, vadinasi, jos nedera tikrinti savo nuožiūra. Todėl jeigu kas nors renka kariuomenę, tačiau neišsirengia į baudžiamąjį žygį, karinė dvasia išgaruoja. Dabar, jūsų didenybe, nuoširdžiai ieškote gabių žmonių ir norite suburti kariuomenę, kad nubaustumėte žiauria Ču karalystę, taptumėte vienvaldžiu Dangiskosios šalies valdovu ir įbaugintumėte mažuosius kunigaikščius. Tačiau jeigu jūs nepaskirsite Sun Zi vyriausiuoju vadu, kas kitas įstengs perbristi Huai, pereiti Si ir nužygiuoti tikstantį mylių, kad stotų į mūšį?

Tada valdovas Holiu nudžiugo. Jis įsakė mušti būgnus, kad susauktų štabą, tuomet surinko kariuomenę ir užpuolė Ču. Sun Zi nužudė du karvedžius perbėgėlius Kai Ju ir Ču Jungą, o tada užėmė Šu.

Biografijoje, pateiktoje *Šidzi*, toliau teigiama, jog „vakaruose jis (Holiu) nugalėjo galingą Ču karalys-

tę ir priėjo iki In. Šiaurėje jis įbaugino Či ir Čin, ir jo vardas tapo garsus tarp mažųjų kunigaikščių. Tai lėmė Sun Zi jėga.“ Kai kurie karo istorikai sieja jo vardą su vėlesnėmis karinėmis kampanijomis prieš Ču karalystę, kurios buvo vykdomos jau po 511 m. pr. Kr. (metų, kada pirmą kartą susitiko Sun Zi ir Holiu). Tačiau reikia pažymėti, jog rašytiniuose šaltiniuose Sun Zi daugiau nėra karto neminimas kaip vyriausiasis kariuomenės vadas. Matyt, šis žmogus greitai suvokė, koks sunkus gyvenimas nuolat besikeičiančiomis ir nestabiliomis politinėmis sąlygomis, todėl pasitraukė nuo reikalų, paliko postą ir kartu parodė pavyzdį ateinančioms kartoms.

Sun Zi biografija, pateikta *Šidzi*, gerokai skiriasi nuo tos, kurią skaitome *U ir Jue Pavasarių ir rudeny laikotarpyje*, nes tvirtina autorių gimus Či, o ne U karalystėje. Tada jo šaknys būtų toje karalystėje, kurioje jos pusiau mitinio įkūrėjo Tai Kungo idėjinis palikimas vaidino svarbų vaidmenį; karalystėje, kuri iš pradžių buvo Senovės Džou politinės arenos pašalietė, tačiau vis tiek garsėjo didžiule pažiūrų ir teorijų įvairove. Kadangi *Karo mene* galima aiškiai įžvelgti daosistinių koncepcijų pėdsakų, o ir pačiame traktate yra gan įmantrių filosofinių minčių, tai visai įmanoma, jog Sun Zi iš tiesų buvo kilęs iš Či karalystės.

Nors tokie visiems ramybės neduodantys klausimai – ar *Karo meną* išties sukūrė Sun Zi, garsusis patarėjas U Džisu, koks nors nežinomas autorius, Či ar U karinės minties mokyklos auklėtiniai, ar netgi Sun Pinas pražūtingo Kariaujančių karalysčių laikotarpio viduryje – iš esmės nėra svarbūs. Juk ir be atsakymų į juos veikalo poveikis ateities kartoms buvo milžiniškas, o jis pats ištvėrė laiko išbandymą. Ankstyvoji teksto versija neabejotinai buvo paplitusi jau IV a. pr. Kr. pabaigoje; vėliau, Kariaujančių valstybių laikotarpiu, jo deklaruojamos nuostatos tapo karinės taktikos ir koncepcijos studijų pagrindu, kurį dar vėliau išvystė imperinio laikotarpio strategai ir karvedžiai. Nors knyga turėjo bent keletą pavadinimų – *Sun Zi Karo menas*, *Karo menas* ar tiesiog *Sun Zi* (nes kiekvienas skyrius originale pradedamas žodžiais: „Sun Zi pasakė...“) – jos atsiradimas visuomet buvo siejamas su Sun Zi ir tuo dramatišku, neišdildomu rūmų moterų egzekucijos vaizdu. Žinoma, šiandien dažniausiai laikomasi tradicinės autorystės krypties, tačiau puikiai suvokiant, jog įmanomos ir alternatyvios galimybės.

Kaip žinoma, *Karo menas* sudarytas iš trylikos įvairios apimties skyrių, kurių kiekvienas, matyt, skirtas tam tikrai temai. Nors dauguma šiuolaikinių